

5. A kutatási stratégiát (az előző pont elméletibb részét, annak bizonyosságául, hogy értik a Boole-operátorok, a csonkolás stb. használatát).
6. Az online források kiválasztását (ez ugyanis feltételezi a keresési szükségletek megfogalmazását, azok azonosítását téma, ill. a témával foglalkozó szakterület szerint).
7. A felhasznált és legjobbnak ítélt források annotált bibliográfiáját.
8. Megjegyzéseket a félévről, lehetőséget adva a hallgatónak hogy leírja, mit profitált a kurzusból, mit tartott hasznosnak, mit tenne más-képp stb.

(Mohor Jenő)

07/240

Guidelines for the introduction of electronic information resources to users = Ref.User Serv.Q. 46.vol. 2006. 2.no. 102-104.p.

Irányelvek az újonnan beszerzett elektronikus információs források bemutatásához a használók számára

Elektronikus dokumentum; Használók képzése

Az American Library Association két szervezete (Machine-Assisted Reference Section; MARS, és Reference and User Services Association; RUSA) által kidolgozott irányelveket 1997-ben hagyták jóvá. A cikk a 2006-ban jóváhagyott át-

dolgozott kiadás szövegét közli. Az irányelvek célja segítséget nyújtani azoknak a könyvtárosoknak, akik új elektronikus forrásokat tesznek elérhetővé a használók vagy potenciális használók számára. Webes, hálózati és helyben használható, közvetlenül vagy közvetve hozzáférhető elektronikus forrásokra egyaránt vonatkoznak, de a közvetített szolgáltatásokkal szemben elsősorban a könyvtár által saját használóinak szánt forrásokra, akár a könyvtár hozta létre, akár pénzért vagy ingyenesen letöltötte azokat. A dokumentum mindenekelőtt a tájékoztató szolgálatok munkatársainak szól, akik az új elektronikus források bevezetését szervezik és végzik, de gyakorlati hasznát vehetik minden olyan munkakörben, amely összefügg az elektronikus források stratégiájával, szabályzataival, a velük kapcsolatos ügymenettel és a használóképzéssel. Minden könyvtártípusra vonatkozik, de adott könyvtárra nem feltétlenül érvényes minden pontja: ajánlásait az adott könyvtári környezetre kell alkalmazni. Az elektronikus forrásoknak már a kiválogatott összességével foglalkozik; a válogatás szempontjaira és a beszerzés módjaira nem terjed ki.

Az új elektronikus forrásokkal kapcsolatos munkát azok természetes sorrendjében 6 részben szabályozza: 1.) tervezés és projektszervezés, 2.) tesztek, kompatibilitás és távoli hozzáférés, 3.) a könyvtári személyzet képzése, 4.) használóképzés, 5.) a nyilvánosság tájékoztatása, 6.) a működő és használt forrás értékelése.

(Autoref.)

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

07/241

KOWALSKA, Małgorzata: Dydigitalizacja zasobów bibliotek polskich w świetle wyników badań ankietowych = Przg.Bibl. 74.rocz. 2006. 3.no. 336-349.p. Bibliogr.

Res.angol nyelven

A lengyel könyvtári állományok digitalizálása egy felmérés tükrében

Digitalizálás

Lengyelországban csupán az utóbbi esztendőben teremtődtek meg az anyagi és technikai feltételek a könyvtári állományok digitalizálására. A Nemzeti Könyvtár (*Biblioteka Narodowa*) 2003-as felmérése 55 könyvtárra terjedt ki: ezeknek felében végeztek digitalizálást, kb. tízezer digitalizált könyvtári egységgel lehetett számolni.

Az újabb felmérés 2005-ben 100 különféle típusú könyvtár részvételével készült. Két év alatt 13-mal nőtt a digitalizálást folytató könyvtárak száma, melyek többsége Varsóban található. A legkorábban (1998-ban) Toruńban, az ottani vajdasági közkönyvtárban kezdtek el digitalizálással foglalkozni. A legtöbb könyvtárban az utóbbi 2-3 esztendőben kezdték el a digitalizálást.

A digitalizáló könyvtárak 36 százaléka az informatikai osztályra bízta a digitalizálást, s mindössze 18 százalékukban van külön osztály vagy munkahelyiség elkülönítve a célra. A legtöbb könyvtárban a dokumentumok megőrzésével és hozzáférhetővé tételével foglalkozó osztályokkal együttműködésben választották ki a digitalizálандó anyagokat, míg csupán nyolc könyvtárban hívtak életre külön bizottságot e célból. Ugyancsak nyolc könyvtárban érezték szükségét programterv készítésének. A legrészletesebb munkatervet a Varsói Egyetemi Könyvtárban dolgozták ki, ahol az egyes munkaszakaszok határidejét is meghatározták. A digitalizálásra szánt anyagok kiválasztásánál a legtöbben a régi nyomtatványok, kéziratok ilyen formában történő megőrzését tartják céljuknak, s elsősorban az állomány megóvása a vezérelv. Kevés könyvtárban folyik tartalmi szempontok alapján a digitalizálás.

17 könyvtárban digitalizálnak eredeti kiadványokat és mikrofilmeket egyaránt, 18 helyen csak eredeti dokumentumokat. Néhány helyen

manuálisan viszik gépre a szövegeket, 12 könyvtárban dolgoznak fototechnikával, s mindössze három helyen használnak optikai karakterfelismerő szoftvert.

Négy tudományos- és három közkönyvtár döntött úgy, hogy a digitalizálást a poznańi *Digital Center* profi szakembereire bízta. A cég a sokéves tapasztalat mellett megfelelő, speciális eszközökkel is rendelkezik, ilyenek pl. a dokumentumokra káros hőszugárzást és UV-sugárzást kiszűrő lapolvasók.

Technikai berendezések szempontjából a tudományos könyvtárak számítanak a leginkább felszerelteknek. A leggyakrabban használt adatformátum a TIFF, de egyéb szabványok is népszerűek (pl. PDF, JPEG, GIFF). A bibliográfiai leírás a nemzetközi szabványok (MARC, Dublin Core) és a lengyelországi katalogizálási előírások szerint történik.

A leggyakrabban használt adathordozó továbbra is a CD. Egyes jelentősebb, főként tudományos könyvtárak az adatokat a szervereiken is elraktározzák. Míg a közkönyvtárakban az optikai adathordozók használata dominál, addig a tudományos könyvtárak inkább az online hozzáférhetőség biztosítását választják. Egyes könyvtárak a dokumentumleírásaikba helyezett hiperhivatkozások segítségével irányítják el az olvasót a digitalizált dokumentumokhoz. A *dLibra* elnevezésű projektben részt vevő könyvtárak digitális gyűjteményeit a *Google* is indexeli.

A 2005-ös év végére a digitalizált dokumentumok száma elérte a 44 ezret. A legnagyobb aktivitást a digitalizálás terén a tudományos könyvtárak mutatták, őket követik a központi, majd a nyilvános könyvtárak. A megvalósításhoz szükséges pénzalapokat elsősorban az állami költségvetés, illetve egyes – nem állami – alapítványok, cégek szolgáltatják. A költségek nagy részét az egyes könyvtárak a megfelelő technikai eszközök beszerzésére és a korszerű munkahelyiségek berendezésére fordították. A digitalizálás évente átlagosan 10-30 ezer zlotyba került az egyes in-

tézményeknek, a személyi költségek átlagosan évente 70 ezer zlotyt tettek ki.

A felmérés eredményei arra engednek következtetni, hogy az elkövetkező esztendőkből egyre több könyvtár dönt majd úgy Lengyelországban, hogy gyűjteménye egy részét digitalizálja. A digitalizálás elterjedését jótékonyan befolyásolja a technikai berendezések egyre alacsonyabb ára, valamint az egyre korszerűbb technológiák megjelenése. A lengyel könyvtáraknak össze kell fogniuk digitális könyvtári hálózatok kialakítása érdekében, hogy egyfelől elkerüljék a fölösleges munkát (digitális duplumok létrehozását), másfelől konkurálni tudjanak más országok hasonló kezdeményezéseivel.

(*Dancs Szabolcs*)

07/242

BALAS, Janet L.: By digitizing, are we trading future accessibility for current availability? = *Comp.Libr.* 27.vol. 2007. 3.no. 30-32.p.

Digitalizáláskor feláldozzuk-e a jövőbeni hozzáférhetőséget a pillanatnyi elérés érdekében?

Digitalizálás; Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Prognózis

Első látásra úgy tűnik, a könyvtári anyagok digitalizálása a jobb hozzáférés és a megőrzés érdekében minden könyvtáros törekvése is, amit csak támogatni lehet. Ám az olyan széles körben népszerűsített tervek, mint pl. a Google törekvése a világ néhány legnagyobb könyvtári állományának digitalizálására, nem csak kétkedő, de élesen ellenálló magatartást is kivált egyesekből.

A Google honlapján, pontosabban a Google Book Search című oldalon sok információhoz juthatunk, és olvashatjuk a támogató nyilatkozatokat, de van néhány olyan link is, amely pl. az amerikai kiadók egyesülete, vagy a szerzői testület a projekt elleni perével kapcsolatos sajtóközleményéhez vezet. Ám nem csak a szerzői jogokkal kapcsolatban vannak fenntartások. Az

Open Content Alliance (OCA – a nyílt tartalom szövetsége) például úgy értelmezi a helyzetet, hogy a Google „nem akarja, hogy a könyvek bárki más keresőgépén megjelenjenek, mint az övé”. Az OCA projekt digitális példányainak hostja az *Internet Archive* lesz, de más keresőgépeket is bátorítanak, hogy indexeljék az anyagokat. A másik különbség, hogy az OCA a szerzői joggal védett anyagokat csak kifejezett engedély alapján fogja digitalizálni.

Más megközelítésben sokan úgy vélik, hogy ha a digitalizálás nagymértékben növeli is a jelenlegi hozzáférési lehetőségeket, mindez az anyag könnyen válik hozzáférhetetlenné a jövőben, amikor a szükséges hardverhez és szoftverhez nem lehet már hozzájutni. „A digitális jégkorszak” című cikk szerint míg a polgárháború katonáinak leveleiből rengeteget megtudhatunk, a mai katonák e-mail levelei eltűnnek a jövőbeni érdeklődő számára. Mások digitális sötét korszakról írnak, vagy arról, hogy a digitális fekete lyuk dokumentumainkat fenyegeti. Féltő, hogy ha a jövő generációk nem jutnak hozzá digitális információ kópiáihoz, jelenlegi digitalizálási erőfeszítéseink nagyobb kárt okoznak, mint amekkorára a hasznuk. Úgy tűnik, a tökéletes megoldás még várat magára.

(*Mohor Jenő*)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

07/243

MEINHARDT, Haike: Nutzungsrechte für geschützten digitalen Content. Erfahrungen mit DRM in Bibliotheken aus USA, Dänemark und Deutschland = *BuB.* 59.Jg. 2007. 3.no. 213-216.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol és francia nyelven

A digitális jogkezeléssel kapcsolatos tapasztalatok az USA, Dánia és Németország könyvtáraiban

Audiovizuális anyag; Elektronikus publikáció; Letöltés; Szerzői jog

A digitális tartalmat – amelynek egyre nő a kínálata, és amely iránt egyre nő a kereslet – jogvédelemmel (DRM=digital rights management, azaz digitális jogkezelés) ellátva bocsátják a használók rendelkezésre. Egyre nő a kínálat és egyre nagyobb a kereslet. A DRM lényege, hogy meghatározott hozzáférési és felhasználói jogok betartásával a védett dokumentumok mindenki számára elérhetővé válnak.

Az Egyesült Államokban 2006-ban 13 közkönyvtár kapta meg a Digital Pioneer Award kitüntetést, úttörő digitális könyvtári tevékenységéért. A könyvtári területen működő egyik jelentős forgalmazó az Overdrive cég, amely DRM-megoldásokat és e-kereskedelmi szolgáltatásokat is kínál; a másik nagy szolgáltató a NetLibrary. Az Overdrive leányvállalata, a Digital Library Reserve (DLR) 3000 könyvtári ügyféllel rendelkezik (ezek többségében közkönyvtárak, iskolai és szakkönyvtárak), akik e-könyveket, hangos könyveket, videókat és zenét szolgáltatnak.

A szolgáltatások elérése és a digitális tartalom letöltése többféleképpen lehetséges. A könyvtáron kívülről a honlapon vagy az online katalóguson keresztül (ez a jellemzőbb); a könyvtáron belülről pedig egy letöltő „állomás” révén (akár laptopra vagy valamilyen mobil perifériára, akár prézens használatra). A távoli használathoz az olvasójegy számára és egy PIN kódra van szükség. A kölcsönzési idő lejártá (e-könyveknél 21 nap) után a dokumentum automatikusan eltűnik a használó számítógépéről. A támogatott formátumok: Adobe Reader, Mobipocket Reader, Windows Media, és az Overdrive saját formátuma. A lejárat előtt a dokumentum más perifériára átvihető. A tranzakciók lebonyolít-

tása, nyilvántartása, statisztikája az Overdrive feladata, még a várólisták kezelése is. A DRM a következő használati módokat engedélyezi: másolás, nyomtatás, más eszközre való átvitel, CD-re égetés. A szolgáltatás nagy előnye, hogy a hét minden napján napi 24 órában rendelkezésre áll; nagyon pozitív a fogadtatása.

Dániában 2003-tól folynak kísérletek a zeneművek PC-re való letöltésével, kölcsönzési művelet keretében. A Bibliotekernes Netmusic projektben 130 könyvtár fogott össze, ezek megállapodást kötöttek a Phonofile zenei egyesülettel. A projekt célja a dán zenei élet fellendítése: dán zeneszerzők, dán előadók és dán című művek tölthetők le a Netmusic portáljáról, jelenleg közel 210 ezer tétel. A portálról vásárlást is lehet indítani. A kínálat egyharmada az arhusi Állami és Egyetemi Könyvtár archívumából származik, és sok a kereskedelmi forgalomban már nem kapható tétel. A keresés a helyi könyvtárak és a Netmusic katalógusában egyszerre történik. A zenemű átadási formátuma a WMA, a digitális jogkezelési szoftver a Windows Media Rights Player. A zeneművel együtt egy licencet is küldenek, amely a letöltést meghatározott időtartamra teszi lehetővé. A meghallgatás csak PC-n történhet, átvitel mobil perifériára nem lehetséges. A szolgáltatás nagy használatnak örvend, és a használók között sokan vannak a 35 évesnél fiatalabbak.

Németországban egyes egyetemi könyvtárak kísérleteznek az e-könyvek letöltésével, a müncheni egyetemi könyvtár például a Ciando céggel együttműködve, amely a jogkezelési teendőket is ellátja. A drezdai városi könyvtár zenei részlege a Naxos céggel online szolgáltatási együttműködésbe fogott, a célközönség: iskolák, tudományos intézmények és könyvtárak. A zenei kínálatukat szöveges források, háttérinformációk, kották és operalibrettók egészítik ki. Az első tapasztalatok pozitívak. Helybeni szolgáltatásról van szó, a zenei részleg tájékoztató részlegében.

A német könyvtárellátó (EKZ) részvételével 2007 márciusában indult a DiViBib pro-

jekt. A könyvtári partnerek a kölni, frankfurti, würzburgi, müncheni és bécsi városi könyvtár. A használók számára sokféle digitális médiumot szolgáltatnak a számítógép-hálózaton, először e-könyveket és audiofájlokat, a későbbiekben szoftvert és filmeket is. A DiViBib végzi el a szolgáltatás digitális jogkezelési, adminisztrációs stb. teendőit.

A DRM révén a könyvtárak kínálatába bekerülhetnek olyan dokumentumok, amelyek használata csak korlátozottan van engedélyezve. A tartalomszolgáltatók meggyőzése – hogy nem szenvednek üzleti hátrányt – nehéz feladat; az amerikai forgalmazók nyitottabbak és bátrabbak. A digitális szakadék hagyományos értelmezése (hiányzó kompetenciák vagy elégtelen infrastruktúra) most már információpolitikai és társadalmi kérdésekkel is kiegészül. A védett tartalom volumenének növekedése miatt meg kell gondolni, hogy a nyilvános és a privát domén mellett nem lenne-e célszerű bevezetni a könyvtári domén fogalmát.

(Hegyközi Ilona)

07/244

WOLF, Patrick - STEINEBACH, Martin - DIENER, Konstantin: Complementing DRM with digital watermarking: mark, search, retrieve = Online Inf.Rev. 31.vol. 2007. 1.no. 10-21.p. Bibliogr.

A digitális jogkezelés kiegészítése a digitális vízjelek alkalmazásával. Jelölés, keresés, visszakeresés

Adatvédelem; Elektronikus dokumentum; Megőrzés; Szerzői jog

A digitális vízjel segítségével kiterjeszhető az a tartalomdomén, amelynek védelmét egyébként a kriptográfiai alapon történő digitális jogkezelő (DRM) rendszerek biztosítják.

A digitális vízjel az úgynevezett passzív technológia körébe tartozik. A szerzői jog megsértését nem aktívan akadályozza meg, hanem a vízjelben foglalt információ és a multimédiás adatok között visszavonhatatlan csatolást hoz létre, amelynek révén a beágyazott vízjel még analóg másolatok elkészítését követően is megmarad. A vízjel akkor is használható, amikor a DRM nem működik: ha a tartalmat a DRM által védett doménen kívülre viszik, például amikor analóg output csatornákon játsszák le. A tartalmat olyan információval jelöli meg, amellyel a szerzői jog megsértése esetén megállapítható a tartalom eredete. Ma még megoldatlan az, hogy a vízjellel megjelölt tartalmat a szerzőijog-sértések során szokásosan felhasznált csatornákon belül fel lehessen deríteni. Erre szolgál majd a cikkben ismertetett koncepció, amelynek célja a fájlmegosztó hálózatok böngészhetőségének megoldása a megjelölt tartalom keresése céljából.

A fájlmegosztó hálózatok hatalmas mennyiségű fájl tartalmaznak, ezért semmiképpen nem lehetséges minden fájl teljességgel böngészhetővé tenni és elemezni. A vízjellel ellátott fájlok megkereséséhez és letöltéséhez ezért olyan keresőkérdésekre van szükség, amelyek bizonyos szűrést is elvégeznek.

A cikk bemutatja, hogy a vízjelet hogyan lehet olyan technológiaként használni, amely a tartalom aktív védelmét biztosítja, a jelenlegi DRM rendszerek korlátait meghaladva.

(Autoref. alapján)

Lásd még 194, 199, 202, 205, 228, 230, 238, 240, 251